VZTAH ASPIRACE ÚČASTNÍKŮ PŘI PRAKTICKÉ VÝUCE ZIMNÍHO A LETNÍHO PŘEŽITÍ VE VOLNÉM TERÉNU K EXPERTNÍMU HODNOCENÍ INSTRUKTORŮ PŘI ZÁTĚŽOVÝCH SITUACÍCH

RELATIONSHIP OF THE PARTIES ASPIRATION PRACTICAL EDUCATION AND SUMMER WINTER SURVIVAL IN FREE FIELD ASSESSMENT FOR EXPERT INSTRUCTOR STRESSFUL SITUATIONS

Jaroslav DVORSKÝ, Miloš FIALA, David VONDRÁŠEK
dvorsky@ftvs.cuni.cz, fiala@ftvs.cuni.cz

Došlo 29. 9. 2010, upraveno 26. 11. 2010, přijato 29. 11. 2010.
Dostupné na http://www.population-protection.eu/attachments/037_ vol2n2_dvorsky_fiala_ vondrasek.pdf.

Abstract

Contemporary manage to load through technical innovations and our success is dependent on the technical, computer proficiency. Obtaining images of its own to actively intervene to guide the immediate surroundings in this respect is mediated, indirect.

In touch with the real threats we are more or less likely to perceive a distorted picture of the situation. Any deviation on either side of the real threat is the perception of our future decision-making damaging and misleading.

This study is aimed at determining the size of individual deviations from the aspiration tendency of objective expert assessment of the performance of participants in stressful situations during practical lessons of survival.

Key words
Stress, aspiration, survival threats.

1. ÚVOD

Každý jedinec je jinak dispozičně vybaven ke zvládání každodenních obtíží. Odlišně prožíváme situační změny a reagujeme na proměnlivé prostředí, ve kterém se pohybujeme.

Tam, kde se jeden člověk cítí jako ryba ve vodě, jiný strádá. Tato dispoziční výbava předurčuje člověka být v určitých oblastech lidských činností úspěšným. Opakovaným působením stejného druhu zátěže se dostáváme do stejných nebo podobných situací, pro jejichž řešení si vytváříme osvědčené vzorce chování. Ty nám pak pomáhají zátěžovou situaci vyřešit jednodušším způsobem.

V průběhu života si člověk vytváří určité postupy, které zakládají v lidském vědomí ostrůvky našich zkušeností. Ve velké většině lidského konání probíhá tento proces paralelně s civilizačním zázemím, kde se převážně tato činnost odehrává. Vyskytují se však i jiné situace, kdy zaběhnuté vzorce lidského chování použít nelze.

Současná výkonová společnost upřednostňuje mladé, sebevědomé a rychlé jedince, kteří jsou schopni pohybovat se v množství různých informací rychle vpřed. Současné postupy ve výchově českých dětí směřují k vysokému sebevědomí a informační záplava zase podporuje lidskou povrchnost.

Otázkou je, jak bude tento produkt soudobé výchovy fungovat v podmínkách, kdy úspěch závisí na jeho reálných možnostech, na odhadu situace v ohrožení, a to v podmínkách, kdy je odkázán jen na sebe.

Tato studie navazuje na předchozí šetření (Dvorský, Jaroslav, Fiala, Miloš, Vondrášek, David, 2010), kde v podmínkách simulovaného nebezpečí a zátěže směřuje k nalezení použitelných kritérií, podle kterých by se dala určit úspěšnost chování studentů při praktické výuce kurzů přežití, jejich nezdolnost ve smyslu Antonovského konceptu (1985) a na základě zjištěných výsledků definovat použitelné prediktory možného selhání jedince.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

S řešenou problematikou souvisí pojem kauzální atribuce a aspirační úroveň.

2.1 Kauzální atribuce

je sklon k často odlišnému připisování příčin vlastního chování a stejného chování jiných lidí (Kohoutek, 2009), tendence k nezřídka rozdílnému připisování příčin vlastního či cizího úspěchu a neúspěchu, sklon připisovat vlastnímu chování, úspěchu či neúspěchu jiné příčiny než stejnému chování u jiných lidí.

Kauzální atribuce je komplexní proces, do jehož průběhu a výsledného obsahu se promítá řada osobnostních a situačních proměnných. Egodefensivní sklon v atribuci je výslednicí působení mnohých determinant, z nichž potřeba ochránit a případně zvýšit sebehodnocení je tou nejobecnější a nejvlivnější. Lidé s vysokým sebehodnocením inklinují k sebeprosazení, zatím co lidé s nízkým sebehodnocením se zaměřují na sebeochránění (Banaji, Prentice, 1994). Dalším z důvodů asymetrie při připisování příčin úspěchu a neúspěchu může být výkonová motivace.

2.2 Aspirační úroveň

Vyjadřuje míru usilování o dosažení nějakého budoucího cíle nebo výkonu a zároveň míru jeho očekávání v závislosti na předchozích vlastních úspěších či neúspěších. Dosažený úspěch vede obvykle k mírnému zvýšení aspirace, zatímco neúspěch k jejímu mírnému snížení. Cílovou diskrepancí se označuje rozdíl (kladný i záporný) mezi předchozí dosaženou úrovní výkonu a

následujícím vyjádřením míry usilování a očekávání. Výkonovou diskrepancí je rozuměn rozdíl mezi očekávanou a skutečně dosaženou úrovní výkonu. Dosažení, respektive nedosažení stanoveného cíle je spojeno s prožitkem úspěchu či neúspěchu a zvyšuje se nebo se snižuje sebehodnocení. U lidí s adekvátním sebehodnocením odpovídá usilování a očekávání jejich schopnostem, u lidí s nepřiměřeným sebevědomím jsou aspirace nereálné (ve smyslu přeceňování i podceňování vlastních možností).

Výzkumy úrovně aspirace dělí lidi na dva typy:

a) jedinci snažící se dosáhnout úspěchu,
b) jedinci snažící se vyhnout neúspěchu.

Z výše uvedeného vyplývá, že kauzální atribuce ovlivňuje aspirace subjektu. Zdravá úroveň aspirace koresponduje se schopnostmi a dovednostmi jedince. Odchylky na obě strany jsou projevem nereálného hodnocení, které není v relaci se skutečností.

3. CÍL VÝZKUMU

3.1 Cílem výzkumu bylo zjistit osobnostní odlišnosti účastníků kurzů od odpovídajícího vzorku běžné populace.

3.2 Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit vztah aspirace účastníků praktické výuky letního a zimního přežití ve volném terénu k expertnímu hodnocení instruktory při zvládání zátěže.

4. METODY VÝZKUMU

4.1 Prostřednictvím NEO pětifaktorového osobnostního inventáře „Big Five“ bylo provedeno porovnání osobnostních odlišností mezi účastníky kurzů k odpovídajícímu vzorku běžné populace.

4.2 Dotazníkovým šetřením bylo zjišťováno subjektivní škálování vlastních pocitů před odjezdem na kurz a bezprostředně po návratu. Na 100 mm úsečce zaznamenávali svůj vztah, pocit či názor na jednotlivé otázky (1 mm je 1 dotazníkový bod).

4.3 Expertní hodnocení úrovně aspirace bylo prováděno instruktory, kteří se přímo účastnili kurzů přežití. Instruktoři posuzovali prostřednictvím dotazníků jednotlivé účastníky v následujících bodech: prosociální nesobecké chování, vhodnost sledu navrhovaných kroků k vyřešení situace, dochvilnost, podřizování osobních zájmů zájmům celku a schopnost osvojovat si nové dovednosti. Pozorování v těchto intencích bylo prováděno po celou dobu kurzu a každý večer docházelo ke konzultacím a postřehům zaznamenaných i jinými instruktory. Na 100 mm úsečce zaznamenávali svůj vztah, pocit či názor na jednotlivé otázky (1 mm je 1 dotazníkový bod).

5. VÝSLEDKY VÝZKUMU

V průběhu tří let se praktické výuky přežití v rámci akreditovaného směru ochrana obyvatelstva zúčastnilo 52 studentů – účastníků kurzu ve věku 21 – 24 let, kteří se podrobili dotazníkovému šetření.

Prostřednictvím NEO pětifaktorového osobnostního inventáře „Big Five" bylo provedeno porovnání osobnostních odlišností mezi účastníky kurzů k odpovídajícímu vzorku běžné populace viz tabulka č. 1., graf č. 1.

Tabulka 1
NEO pětifaktorový osobnostní inventář „Big Five"

	N	E	O	P	S
hodnoty účastníků kurzů	19,14	36,19	28,14	30,00	30,09
kontrolní hodnoty čs. populace	20,53	31,48	27,67	33,39	32,54

Faktor „N" – neuroticismus
Faktor „E" – extroverze
Faktor „O" – otevřenost
Faktor „P" – přívětivost
Faktor „S" – svědomitost

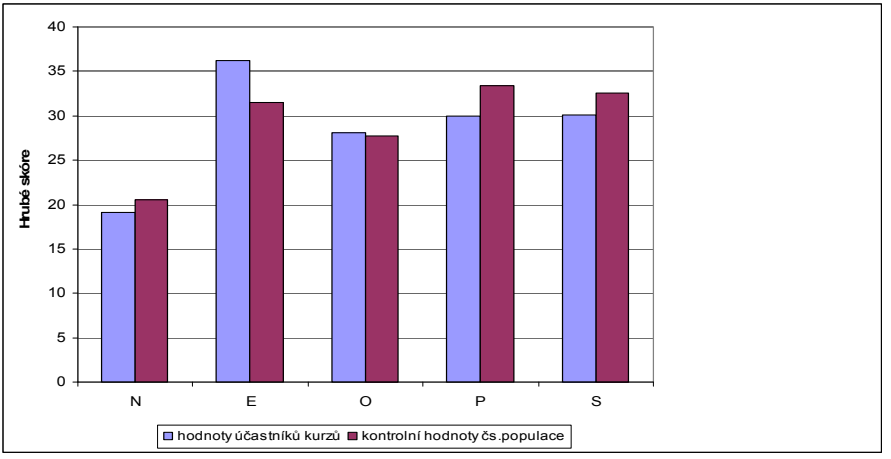

Graf č. 1
Porovnání zjištěných osobnostních dat s čs. populací

Zjištěná osobnostní data ukazují ve srovnání s kontrolními hodnotami čs. populace tyto výrazné odlišnosti:
Extroverze – faktor „E“ ukazuje na výrazně vyšší hodnoty u účastníků praktické výuky, kteří více potřebují zvětšovat prostor ke společenskému styku.
Přívětivost – faktor „P“ ukazuje na výrazně nižší hodnoty u účastníků praktické výuky v pokoře, soucitu, spolupráci a tendenci důvěřovat druhým.
Svědomitost – faktor „S“ ukazuje na výrazně nižší hodnoty u účastníků praktické výuky v připravenosti a schopnosti efektivního řešení úkolů, systematického jednání a promýšlení věcí předem.

V grafu č. 2 je znázorněna aspirace všech pokusných osob před odjezdem na kurz v modrém sloupci, v červeném sloupci je znázorněno subjektivní posouzení jejich úspěšnosti po návratu z kurzu a žlutý sloupec představuje expertní hodnocení instruktorů.

Na základě zjištěných výsledků v grafu č. 2 lze předběžně definovat rozdělení účastníků kurzů do tří skupin. Skupiny byly vytvořeny podle zjištěných rozdílů aspirace účastníků před odjezdem na kurz a bezprostředně po návratu. Skupina účastníků s nízkou aspirací, kteří se výrazně podceňovali, a následnou spokojeností s průběhem kurzu jsou zařazeni do první skupiny, která je uvedena v grafu č. 3. Skupina, která vykazuje odpovídající aspiraci k možnostem účastníka praktické výuky, která je v relaci se skutečností, jsou zařazeni do druhé skupiny, která je uvedena v grafu č. 4. A skupina, která má na začátku vysokou aspiraci se zjištěným výrazným přeceňováním vlastních schopností, po které následuje selhání, jsou zařazeni do třetí skupiny, která je uvedena v grafu č. 5.

Expertní hodnocení, jako ukazatel objektivního kritéria (žlutý sloupec), se vztahovalo pouze k subjektivnímu pocitu účastníků bezprostředně po návratu z kurzu (červený sloupec), jako ukazateli mínění účastníků o náročnosti zátěže. Toto srovnání bylo vynuceno snahou o porovnávání dat stejného druhu. Zařazení hodnot aspirace před odjezdem na kurz (modrý sloupec) do porovnání by vyžadovalo být dostatečně dlouhou dobu před kurzem v kontaktu se všemi účastníky kurzu a mít tak možnost vykonat expertní hodnocení před odjezdem na kurz.

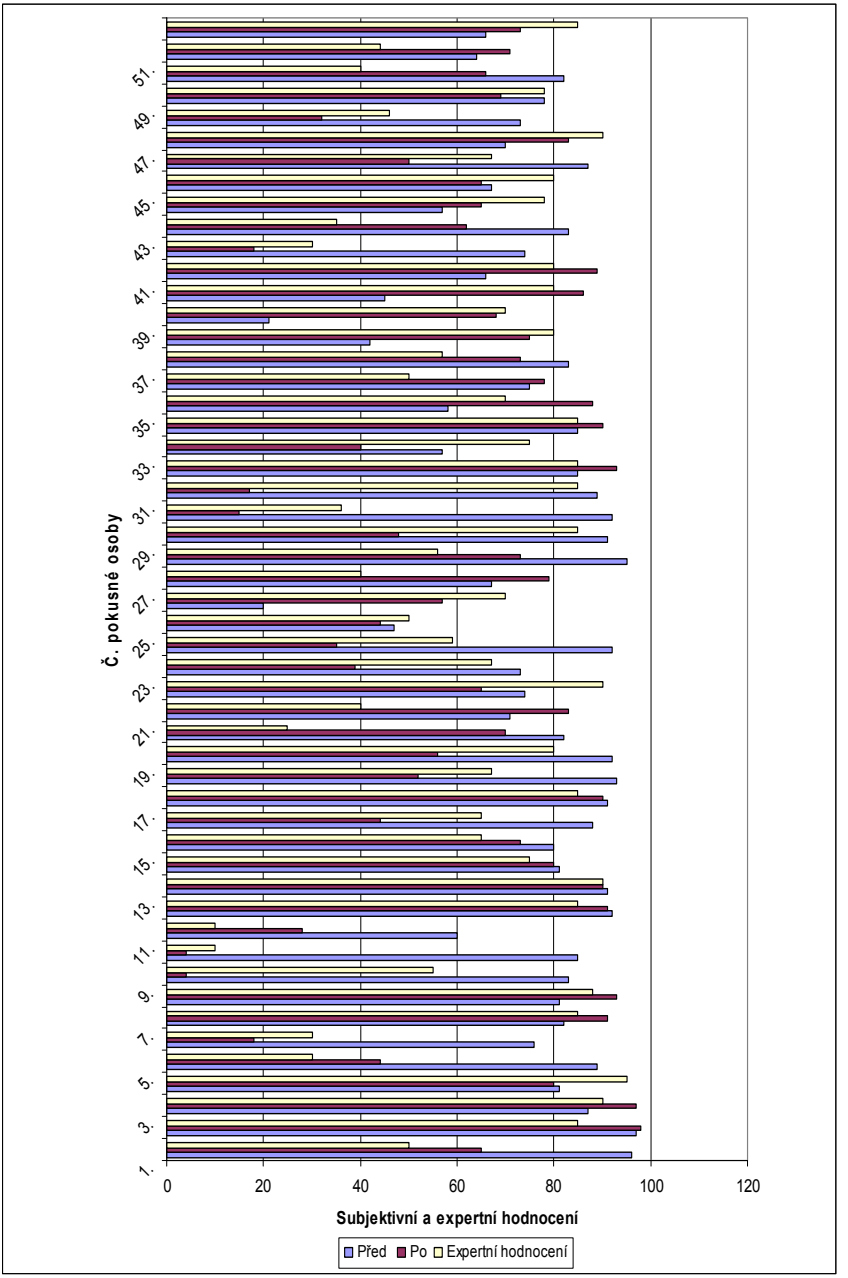

Graf č. 2
Subjektivní a expertní hodnocení úrovně aspirace

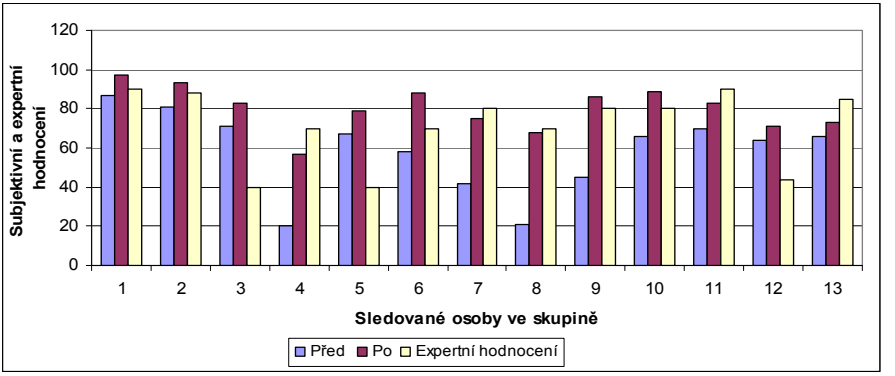

Graf. č. 3
Nízká aspirace a následná spokojenost s průběhem praktické výuky přežití

1. skupina – nízká úroveň aspirace a vysoká hodnota výkonu – 13 účastníků kurzů
(subjektivní hodnocení po návratu je min. o 10 bodů vyšší)

Účastníci v této skupině přistupovali k programu praktické výuky přežití s obavami a spíše ze zadních řad zkoušeli nové postupy a praktiky. Bez výzvy a jiných pobídek by sami zbytečně neexperimentovali. Navzdory tomuto přístupu zvládli všechny obtíže a nástrahy bez chyby a byli platnou oporou ostatním.

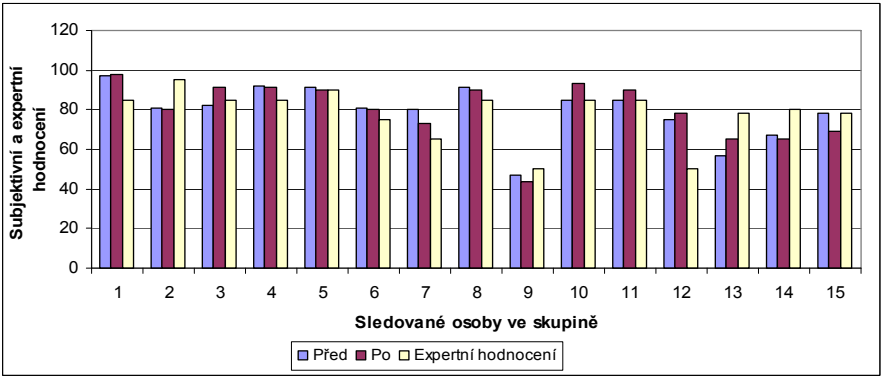

Graf. č. 4
Odpovídající aspirace k možnostem účastníka

2. skupina – odpovídající úroveň aspirace k možnostem jejich výkonu – 15 účastníků kurzů

Každý z účastníků kurzu měl jiné vstupní parametry pro zvládání

neobvyklých zátěží. Tato skupina vykazovala reálné hodnocení náročnosti vnějšího prostředí, které koresponduje s odhadem vlastních možností. Jejich výpovědi a soudy odpovídají reálnému stavu věci.

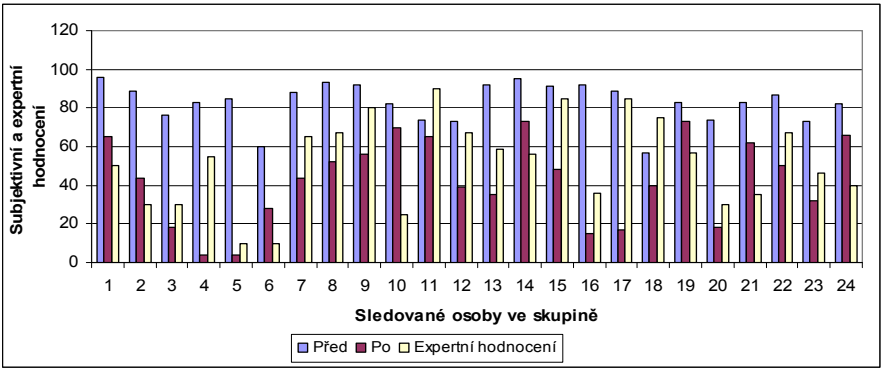

Graf. č. 5
Vysoká aspirace s následným selháním

3. skupina – vysoká úroveň aspirace a nízká hodnota výkonu – 24 účastníků kurzů

Účastníci kurzu v této skupině patřili k nejviditelnějším ze všech a nelze je přehlédnout. Horlivě reagují na nové podněty a není to projev extrovertního typu osobnosti. Sebevědomě podstupují i nejnáročnější zkoušky, ve kterých podávají velmi nestabilní výkony anebo selhávají.

Tabulka č. 2
Srovnání aspirace a expertního hodnocení

1. skupina - Nízká aspirace					2. skupina – Reálná aspirace					3. skupina – Vysoká aspirace				
Osoba	Před	Po	Exp.h	Difer	Osoba	Před	Po	Exp.h	Difer	Osoba	Před	Po	Exp.h	Difer
3.	87	97	90	7	**2.**	97	98	85	13	**1.**	96	65	50	15
8.	81	93	88	5	**4.**	81	80	95	15	**5.**	89	44	30	14
21.	71	83	40	43	**7.**	82	91	85	6	**6.**	76	18	30	12
26.	20	57	70	13	**12.**	92	91	85	6	**9.**	83	4	55	51
27.	67	79	40	39	**13.**	91	90	90	0	**10.**	85	4	10	6
35.	58	88	70	18	**14.**	81	80	75	5	**11.**	60	28	10	18
38.	42	75	80	5	**15.**	80	73	65	8	**16.**	88	44	65	21
39.	21	68	70	2	**17.**	91	90	85	5	**18.**	93	52	67	15
40.	45	86	80	6	**25.**	47	44	50	6	**19.**	92	56	80	24
41.	66	89	80	9	**32.**	85	93	85	8	**20.**	82	70	25	45
47.	70	83	90	7	**34.**	85	90	85	5	**22.**	74	65	90	25
51.	64	71	44	27	**36.**	75	78	50	28	**23.**	73	39	67	28
52.	66	73	85	12	**44.**	57	65	78	13	**24.**	92	35	59	24
Σ	758	1042	927	**193**	**45.**	67	65	80	15	**28.**	95	73	56	17
$\bar{X}$=13	58,3	80,2	71,3	**14,8**	**49.**	78	69	78	9	**29.**	91	48	85	37
					Σ	1189	1197	1171	**142**	**30.**	92	15	36	16
					$\bar{X}$=15	79,3	79,8	78	**9,46**	**31.**	89	17	85	68
										33.	57	40	75	35
										37.	83	73	57	16
										42.	74	18	30	12
										43.	83	62	35	27
										46.	87	50	67	17
										48.	73	32	46	14
										50.	82	66	40	26
										Σ	1989	1018	1250	**583**
										$\bar{X}$=24	82,9	42,4	52,08	**24,2**

6. DISKUSE

V rámci dotazníkového šetření, které probíhalo prostřednictvím pětifaktorového osobnostního inventáře „Big Five“, bylo zjištěno, že extroverze ukazuje na výrazně vyšší hodnoty u účastníků praktické výuky před vzorkem

běžné populace. Toto zjištění je vysvětlováno příslušností účastníků kurzu ke sportující populaci s větší potřebou osobní realizace ve společenském styku.

Faktor přívětivosti ukazuje na výrazně nižší hodnoty u účastníků praktické výuky v pokoře, soucitu, spolupráci a tendenci důvěřovat druhým před vzorkem běžné populace.

Faktor svědomitosti ukazuje na výrazně nižší hodnoty u účastníků praktické výuky v připravenosti a schopnosti efektivního řešení úkolů, systematického jednání a promýšlení věcí předem před vzorkem běžné populace.

Na základě srovnání aspirace a expertního hodnocení (viz tab. 2) byly zjištěny tři různé skupiny podle úrovně aspirační hladiny, které potvrdily předchozí výsledky o vztahu aspirace a stability výkonu (Dvorský, Fiala, Vondrášek, 2010).

Třináct účastníků kurzů vykázalo v dotazníkovém šetření nízkou úroveň aspirace a vysokou hodnotu výkonu. Celková odchylka subjektivního a expertního hodnocení této první skupiny je 193 dotazníkových bodů, což je průměr 14,8 bodů na jednoho studenta (viz tab. 2).

Patnáct účastníků kurzů vykázalo v dotazníkovém šetření odpovídající úroveň aspirace k možnostem jejich výkonu. Celková odchylka subjektivního a expertního hodnocení této druhé skupiny je 142 dotazníkových bodů, což je průměr 9,46 bodů na jednoho studenta (viz tab. 2).

Dvacet čtyři účastníků kurzů vykázalo v dotazníkovém šetření vysokou úroveň aspirace a nízkou hodnotu výkonu. Celková odchylka subjektivního a expertního hodnocení třetí skupiny je 583 dotazníkových bodů, což je 24,2 bodů na jednoho studenta (viz tab. 2).

Z výše uvedeného vyplývá, že třetí skupina je výkonově nejméně stabilní s největší odchylkou od expertního hodnocení a patří k nejpočetnější. Tato skutečnost odráží současnou tendenci mladých lidí neadekvátně posuzovat realitu s tendencí k povrchnímu chování.

Nejmenší odchylky byly zjištěny u druhé skupiny účastníků kurzů, která vnímá situaci ohrožení přiměřeně ke svým schopnostem a umí ji účinně řešit.

7. ZÁVĚR

Expertní hodnocení instruktorů, jako ukazatel objektivního kritéria, se porovnávalo pouze se subjektivním pocitem účastníků o náročnosti zátěže bezprostředně po návratu z kurzu. Výsledky zjištěné za období tří let umožnily rozdělit pokusné osoby pouze na tři skupiny. V průběhu další výuky se předpokládá, že s nárůstem počtu testovaných účastníků praktické výuky letního a zimního přežití ve volném terénu se budou výsledky zpřesňovat. Dalším výzkumným šetřením se předpokládá větší diferenciace rozdílů mezi aspirací účastníků a expertním hodnocením, které umožní diferencovat spektrum dalších účastníků výuky přežití do většího počtu vyhraněných skupin.

Z výše uvedeného vyplývá, že se zvyšující se četností účastníků dojde ke zvyšování statistické významnosti těch faktorů osobnosti, které se budou považovat pro hledání vztahů mezi osobností člověka, psychickou odolností a

aspirací za signifikantní. Další výzkumná studie bude zaměřena na hledání těch ukazatelů, které by sloužily jako prediktor výkonové nestability účastníků kurzů, která bude základem pro zvýšení bezpečnosti při praktické výuce letního a zimního přežití v kurzech v rámci studia ochrany obyvatelstva.

Tento výzkum vznikl s podporou grantu SVV-2010-261602.

Literatura

[1] ANTONOVSKY, A. *Health, stress and coping.* 1. ed. San Francisco : Jossey – Bass, 1985.
[2] BANAJI, R. M., PRENTICE, D. A. The self in social contexts. *Annual Review of Psychology*, 1994, vol. 45, p. 297–332.
[3] DVORSKÝ, J., FIALA, M., VONDRÁŠEK, D. Aspirační tendence při praktické výuce přežití. In *Krizový management: sborník: Vítkovice v Krkonoších, květen 2010*. 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, 2010, s. 17-24.
[4] HARTL, P. *Slovník základních pojmů z psychologie.* Praha: Fortuna, 2000. ISBN 80-7168-683-2.
[5] KOHOUTEK, R. Závady (dificility) a poruchy chování a prožívání dětí a mládeže. *Komenský : odborný časopis pro učitele základní školy*, 2009, vol. 134, no. 2, p. 4-7. ISSN 0323-0449.
[6] NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie.* Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.
[7] ZANDEN, J.W. *Social Psychology.* New York: McGraw-Hill, Inc., 1976. ISBN 0-07-553945-4.